

KÜLTÜREL TRAVMA OLARAK ZORUNLU GÖÇ

Ferhat TEKİN
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi
ferhadtekin@gmail.com

Özet

Bu makalede Güneydoğu’da 1980’lerin sonlarından itibaren meydana gelen zorunlu göçün, sosyolojik teoriye son yıllarda girmiş olan, “kültürel travma” kuramı açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kültürel travma kuramı toplumda önemli olayların neden olduğu sosyo-kültürel değişimleri incelemek için bir çerçeve sunar. Bu kuramdan hareketle bölgede zorunlu göçlerle birlikte içine girilmiş olan hızlı sosyo-kültürel değişme sürecini Hakkari ve Van örneğinde ele aldık.

Anahtar Kelimeler: zorunlu göç, kültürel travma, sosyo-kültürel değişme, sosyo-kültürel değerler.

COMPULSORY MIGRATION AS A CULTURAL TRAUMA

Abstract

This study aims to evaluate the compulsory migration that occurred in the southeast of Turkey in the late 1980s, regarding the term of “cultural trauma theory”. This theory presents a framework to study the socio-cultural changes in society which appears due to important events. Considering this theory, we examine the process of social and cultural change because of the compulsory migrations in the southeast (Hakkari and Van Provinces) of Turkey.

Key Words: compulsory migration, cultural trauma, socio-cultural change, socio-cultural values.

GİRİŞ

Bilindiği gibi göç olgusu ya da demografik hareketlilik modern dönemin en belirgin özelliklerinden biridir. Bu çağda sanayileşmeyle birlikte insanlar yerlerini, yurtlarını terk ederek gruplar halinde kentlere akın etmişlerdir. Türkiye, sosyo-ekonomik, siyasi ve teknolojik gelişmelere bağlı olan iç göç olgusuyla 1950'li yıllarda karşılaştı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise -özellikle en doğudaki illerde- ülkedeki diğer pek çok gelişme ve değişmelerde olduğu gibi kitlesel göç konusunda da ülkeyi neredeyse 30 yıl geriden takip etmiştir. Dolayısıyla söz konusu bölgede ilk defa kitlesel göç olgusuyla 1980'lerin sonundan itibaren karşılaşmıştır.

Bu çalışmada temel nedeni sanayileşme olan gönüllü göçü değil, göçün türlerinden biri olan zorunlu göç ele alınacaktır. Bilindiği gibi zorunlu göç Türkiye'nin gündemine 1990'ların başında girdi. Zorunlu göçe neden olan süreç 1984'te PKK'nın silahlı eylemlere başlaması ve bu eylemlerin gittikçe artması sonucunda 1987'de Doğu ve Güneydoğu'da OHAL (Olağanüstü Hal)'in uygulanmasıyla başladı. PKK ile mücadelede daha etkin sonuç almak için kırsal kesimlerin insansızlaştırılması stratejisi bölgede binlerce köyün boşaltılmasıyla sonuçlandı. (Bunun yanında PKK ile devlet arasında kalmaktan kaçanların sayısı da azımsanacak gibi değildi) Özellikle 1990'ların başından ortalarına kadar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yoğunlaşan bu uygulamayla insanlar kitleler halinde köylerinden şehir merkezlerine göç etmek zorunda bırakıldılar. Zorla göç ettirme ya da yerinden edilme bu duruma maruz kalanlar açısından bir sosyo-kültürel travmaya neden oldu.

Bu çalışmada ani ve şok edici etkisinden dolayı zorunlu göçün sebep olduğu sosyo-kültürel travma açısından ele alınması uygun görülmüştür. Kuşkusuz bölgede yoğun olarak 90'ların başında meydana gelen bu olay üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu süreçte söz konusu göçe maruz kalan kitlenin sosyo-kültürel yaşamında ve değerlerinde ciddi kırılmalar yaşanıyor olması durumun açık bir kültürel travma olduğu, bu nedenle de olayın bu boyutu üzerinde durulması gerekmektedir. Bugün bölgenin içinde bulunduğu kronikleşmiş sorunların şiddetlenmesinde bu travmanın etkisi görmezden gelinemeyecek kadar büyüktür. Dolayısıyla bölgenin içinde bulunduğu bu durumun, sosyolojik literatüre son yıllarda girmiş olan, "kültürel travma" kavramsallaştırması üzerinden okunması gerekmektedir. Yasin Aktay'ın da vurguladığı gibi (1999a) bölgenin hızla dönüşen toplumsal yapısının anlaşılabilmesi için her açıdan yaklaşımlar gereklidir. Yaklaşık 10 yıl (aralıklı olarak) gibi geniş bir zamana yayılan gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz (Van ve Hakkâri'de) neticesinde mevcut durumu bir de bu açıdan ele almayı düşündük.

Zorunlu Göç ya da Yerinden Edilme

Zorunlu göç ya da yerinden edilme, bireylerin istemleri dışında yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmalarını ifade eder. Birleşmiş Milletler zorunlu göçe maruz kalanları ya da 'ülke içinde yerinden olmuş kişiler'i "zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplar" şeklinde tanımlamaktadır (BM, 2005: 1).

T.C. İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre 2005 yılı Ocak ayı sonu itibarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki 12 ilde (Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van) terör ve terörle mücadele nedeniyle yaklaşık 357.000 insan yer değiştirmiştir. Fakat bazı uluslararası kuruluşları ve sivil toplum örgütleri bu sayının 1 ila 3 milyon arasında değiştiğini belirtmişlerdir (Kurban ve ark., 2006:70). Gerçekten de sadece Hakkari ve Yüksekova'ya toplamda yaklaşık 100.000, Van'a da yaklaşık 300.000 kişinin göç ettiği, Erkan ve Bağlı'nın (2005:111) verilerine göre de 1990'lı yıllarda Diyarbakır nüfusunun ikiyüzbin kişi arttığı dikkate alındığında bölge genelinde yerinden edilmiş bu nüfusun resmi rakamlardakinden kat kat fazla olduğu tahmin edilebilir.

"Zorunlu göç isteyerek yapılan göç ile kıyaslandığında, insanın sosyal uyum, hayat beklentileri, kişinin dünya üzerine olan temel varsayımları gibi yaşamsal kavramlarını çok daha derinden etkiler. Bir diğer deyişle, zorunlu göç hem sebepleri, hem de sonuçları açısından isteyerek yapılan göçten ve siyasi mülteci olmaktan çok farklıdır" (Aker ve ark.,2002:99).

Kültürel Travma Kuramı

Psikolojik ya da fiziksel travma, birey tarafından tecrübe edilen/yaşanan büyük bir duygusal ızdırıp ve yaralanmayı ifade eder. Bu kavramı psikoloji ve tıptan ödünç alan Jeffrey Alexander, Neil Smelser, Ron Eyerman ve Piotr Sztompka gibi sosyologlar, 'kültürel travma' biçiminde kavramsallaştırarak kültür sosyolojisinde kullanmışlardır. Eyerman'a göre kültürel travma, bir grup ya da topluluğun kimlik ve anlamını etkileyen dramatik bir kayıp ya da sosyal bünyedeki bir yırtık olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda travma bir toplumdaki herkes tarafından mutlaka hissedilen bir olay değildir. Kültürel travma kolektif kimliğin oluşumunu ve kolektif hafızanın inşasını birbirine bağlayan bir süreçtir (Eyerman, 2003: 2). Bu nedenle söz konusu travma sosyolojide, psikolojideki anlamından farklı bir biçimde ele alınır.

Kültürel travma kuramı, büyük sosyal değişimlerin uyandırabileceği acıların ve değişen bir toplumun bedenine acı veren travmatik değişimin yan etkilerini,

işlevsizliklerini ve sorunlarını incelemek ve onlarla uğraşmak için bir imkan sağlar(Sztompka, a.g.m.:450).

Klasik Durkheimci manada travma bir 'sosyal gerçeklik'tir. Zira belli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan bir durumdur. Dolayısıyla travma, -bir grup, topluluk ya da toplum tarafından deneyimlenen bir durum- kültürel açıdan travmatik olarak yorumlanan yıkıcı olayların bir sonucu olarak kolektif bir fenomendir. Travma toplumsal bütünlüğü etkiler bu yüzden bireysel psikolojik bir çıkmaz ya da bela olarak ele alınamaz (Sztompka, a.g.m.: 458).

Smellser'e göre kültürel travmatik olay ya da durumlar üç önemli özellik gösterir:

1. negatif etki ve negatif anlam yüküldür;
2. kalıcı veya silinemez bir etkiye sahiptir;
3. bir toplumun varlığını tehdit eder ya da onun temel kültürel değerlerinden birini veya birkaçını ihlal eder (aktaran Eyerman, a.g.e.: 2).

Sztompka ise potansiyel travmatik bir sosyal değişimin dört temel karakteristiğe sahip olduğunu vurgular (a.g.m.:452):

1. Belirli geçici bir niteliğe sahiptir, dolayısıyla ani ve hızlıdır.
2. Belirli bir gerçekliği ve alanı vardır: radikal, derin, kapsamlı ve öze ya da çekirdeğe temas eder.
3. Belirli bir kaynağı vardır: maruz kalınmış ve dış kaynaklıdır.
4. Belirli bir zihinsel çerçevede karşılaşılır: beklenmeyen, tahmin edilmeyen, şaşırtan, şok eden ve itici özelliklere sahiptir.

Bu özelliklere bağlı olarak kültürel travmayı başlatabilecek çeşitli önem ve etkiye sahip olan sosyal değişimler de şu şekilde sıralanabilir:

- devrim, darbe, ırksal ya da etnik ayaklanmalar;
- borsa ve ekonomi piyasasının çökmesi;
- radikal ekonomik reformlar (örneğin devletleştirme ya da özelleştirme gibi);
- göçe zorlamak, sürgün etmek ve etnik temizlik;
- soykırım, imha ve kitlesel katliamlar;
- terörizm ve şiddet eylemleri
- bir imparatorluğun çökmesi ve kaybedilmiş savaş (Sztompka, a.g.m.:452).

Kültürel travma kuramı, teknolojik, ekonomik ve sosyal organizasyonlar içindeki farklılıklarla kültürlerin karşılaşmasındaki beşeri değişimi kavramsallaştırmaya yardım eder. Bir başka ifadeyle bu kavramsallaştırma, 'orijinal' kültürün ulaşılan kültür karşısında korunmasız kaldığı durumda ortaya çıkan aksamaları incelemek için bir çerçeve sunar. Bu kültürel karşılaşmalarda planlanan ve planlanmayan sonuçlar derin ve kalıcı etkilere sahiptir (Stamm ve ark., 2004: 91).

Sztompka'nın da belirttiği gibi aslında sosyolojik kuram -travma kavramını kullanmamış olmasına rağmen- sosyal ve kültürel travmanın çeşitli tipleriyle ilgilenmiştir. Örneğin anomi, kimlik bunalımı, kolektif suçluluk duygusu v.b. gibi (a.g.m.: 459).

Zorunlu Göçü Bir Kültürel Travma Olarak Okumak

Lale Yalçın-Heckmann 1980'lerin başında *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri* üzerine yaptığı saha çalışmasında göçebelere ve aşiretlere ilgi duyması nedeniyle, Hakkari'yi "bozulmamış Kürtlerin ve Kürt aşiretlerinin kalesi" olarak anıldığı için seçtiğini belirtir (a.g.e.: 18). Gerçekten de zorunlu göçlere kadar sadece Hakkari değil Şırnak, Van ve Güneydoğu'daki diğer birçok yerin özellikle kırsalında aşiret biçiminde organize olmuş, çoğunlukla yarı göçebe bir sosyo-ekonomik ve kültürel özellik gösteren topluluklardan oluşan nüfus bir hayli fazlaydı. 1980'lerin sonuna kadar yolun ve elektriğin gitmediği, "dolayısıyla modern hayatın gerektirdiği pek çok hizmetin ulaşamadığı köyler, doğal olarak modern bir hayatın gerektirdiği davranışlara, zihniyet dönüşümüne son derece kayıtsız bir hayat sürmekte; sosyologların bu durumlar için uygun gördüğü yaygın tabirle adeta "tarihin dışında" yaşamaktaydılar" (Aktay, 1999a: 1) Durum böyle olunca devletin kurumlarıyla nadiren ilişkiye giriyorlardı dolayısıyla ulus devletin dayattığı homojen kültür, kimlik ve buna bağlı olarak dillerinin (Kürtçenin) yasaklanması kırsaldaki bu insanların hayatını çok fazla etkilemiyordu. Ta ki şehre göç edene kadar.

Şehirle, dolayısıyla modern değer ve kurumlarla ilişkisi en asgari düzeyde olan bu nüfus 1990'ların başında birden kendini şehirlerde dolayısıyla modern kurum ve değerlerin karşısında buldu. Zorunlu göçlerin hazırlıksız, planlanmamış ve aniden gerçekleştirilmesi sonucunda yüz binlerce bölge insanı şehirlerde büyük acılar yaşadı. Kendilerini aniden yabancı oldukları bir ortamda bulmanın şaşkınlığı yanında işsizlik, barınacak yer yokluğu ve geçim sıkıntısı gibi sorunlarla karşı karşıya buldular. Şehirde akrabası olanlar ve azınlıkta olan bir grup ilk zamanlarda akrabalarının yanına yerleştiler. Geriye kalan ezici bir çoğunluk ise barınma sorununu imkanları dahilinde çözmeye çalıştı. Hakkari ve Van'da iki hatta üç aile bir evde barınmaya çalıştı. Dilek Kurban ve arkadaşlarının (2006) da bölgedeki illerin çoğunda yaptıkları araştırmalarda bu olguya ilişkin gözlemlerini dile getirdiler.

Hakkari'nin hem İran ve Irak sınırında olması hem de bölgenin en dağlık yeri olması nedeniyle çatışmalar burada diğer yerlere göre daha yoğunlukta idi. Bu nedenle 1990'ların ortalarında il ve ilçe merkezlerine yakın olan az sayıdaki köy dışında hemen hepsi boşaltıldı. Bu köylerdeki insanların büyük bir çoğunluğu Hakkari, Yüksekova ve Van'a, bir kısmı Adana, Antalya ve Mersin'e ve özellikle Çukurca'nın sınır köylerindeki de Kuzey Irak'a göç etti.¹ Göçler sonunda bölgedeki diğer pek çok yerde olduğu gibi Hakkari ve Yüksekova şehir merkezlerinin nüfusu neredeyse ikiye hatta üçe katlandı. 1990'ların başına kadar bu yerlerin nüfusu yaklaşık otuz bin iken 1990'ların sonunda bu nüfus yüz bine kadar çıktı (Tekin, 2005). Muhsin Kızılkaya'nın Star Gazetesi'nin Açık Görüş ekindeki *Belki Şehre Huzur Gelir* başlıklı yazısında ifade ettiği gibi:

“On bin kişinin yaşaması gereken yere yüz bin kişi gelip yerleşti... Kimseye hiçbir iş yerini göstermediler, barınacak yer hak getire; üst üste istifleyip bıraktılar daracık bir yerde, sıkışmış, nefes alamaz bir halde... Çocuk sürüleri yayıldı sokaklara. Babaları işsizdi, anneleri işsizdi, yabancıydı şehre, şehir kaldıramadı her şeyi, gittikçe şehirlikten çıktı, koca bir köye dönüştü çok kısa bir süre içinde” (Kızılkaya, 2010).

Van'da da durum bundan pek farklı değildi. Göçten önce nüfusu yaklaşık yüzellibin iken göçlerden sonra beşyüzbine dayandı. Van ili çevresindeki diğer illere göre sosyo-ekonomik ve ulaşım imkanları açısından daha gelişmiş olduğundan çevre illerin (Hakkari, Muş, Bitlis, Ağrı v.s.) kırsalından da buraya ciddi bir akın oldu. Ve şehir merkezi kısa bir süre içinde tamamen bu göçler sonunda kurulan yeni mahallelerle çevrildi. Köyde aynı mekanı paylaşan akraba grupları şehrin kenarlarında arsalar alarak adeta köyü ve köydeki sosyal ilişkileri şehre taşıdılar.² Bu özellikle ilk zamanlarda göçün ani ve şok edici etkisine ve olumsuz sonuçlarına karşı bir sosyal güvenlik ve dayanışma mekanizması olarak önemli bir işlev görmüştür. Türkyılmaz ve arkadaşları, sosyal güvenliğin, adalet mekanizmasının, ekonomik gücün olmadığı bir ortamda ailenin ve aşiretin bu kurumların fonksiyonlarını üstlendiğini bunun için de aile, akrabalık ve aşiret bağlarının şehirde devam ettiğini belirtmiştir (Türkyılmaz ve ark., 1998: 153).

Erkan ve Bağlı, Diyarbakır'da yaptıkları bir araştırmada, özellikle 1990-1995 yılları arasında kente göç edenlerin yaklaşık % 60'nın kent yaşamından memnun olmadıklarını ve kente göç edenlerin geldikleri yerlerdeki yaşam koşullarından daha olumsuz koşullarla karşılaştıklarını ve bunun sonucunda da “nöbetleşe yoksulluğun” aksine “sürekli yoksulluk” içine düştükleri bulgusuna

¹ Kirişçi ve Winrow, Kuzey Irak'ta yaklaşık 14.000 kişinin sığınak aradığını belirtiyorlar. “Geçmişte Türkiye'nin Irak'tan gelen mülteciler için bir sığınma ülkesi olduğu dikkate alınırsa, bu durum özellikle çarpıcıdır” (Kirişçi ve Winrow, 1997: 138-139).

² Van'da Yeni Mahalle, İstasyon, Hacıbekir, ve Sıhke gibi mahalleler söz konusu ilişkilere göre oluşmuştur. Hakkari'de de göçler sonucunda oluşan Keklikpınar, Yeni Mahalle ve Bağlar gibi mahalleler büyük oranda aynı köyden ya da aynı aşirete ve akraba grubuna mensup olanlar tarafından kurulmuştur.

ulaşmışlardır (Erkan ve Bağlı, 2005: 118). Biz de bu “sürekli yoksulluk” haline Hakkari ve Van’da özellikle göçler sonucunda kurulmuş mahallelerde şahit olduk.

Bu çalışmanın amacı özellikle göçün meydana geldiği ilk yıllardaki sosyo-ekonomik boyutlar üzerinde de durarak kültürel travmanın veya kırılmanın hangi şartlarda ortaya çıktığını belirtmektir. Olayın meydana geldiği ilk zamanlarda ortaya çıkan sosyo-ekonomik tablo kültürel travmanın şiddetini arttırmış, daha sonraki yıllarda ise kolektif bir hafızanın oluşmasına neden olmuştur.

Kültürel travma bir süreç içinde belirginleşir bir başka ifadeyle şok edici olay meydana geldikten bir müddet sonra semptomları belirginleşir. Bu bakımdan bölgedeki sosyo-kültürel kırılmalar tam da günümüzde net bir görünüm kazanmıştır. Dolayısıyla, Aktay’ın da belirtmiş olduğu gibi zorunlu göçün meydana geldiği esnada değil de, üzerinden yaklaşık 15 yıl geçtikten sonra yani bugün “oluşan yeni şehir tabloları, demografik yapı ve süreç, kültürel ve sosyo-ekonomik ortam üzerinde zengin sosyolojik analizlerin” yapılabilmesine uygun bir zemin hazırlamıştır (Aktay, 1999b: 5).

Sztompka’ya göre, bir travma şok eden olaylar sonucunda meydana gelir ve şiddeti iki şekilde ortaya çıkabilir: ilki, alışılmış, düzenli çevre ile travmatik olaylar sonucunda meydana gelen durum arasındaki mesafe ne kadar büyükse travma da o kadar şiddetli olacaktır. İkinci, travma kolektif düzenin özüne –esas değerler alanı, kurucu ilkeler ve temel beklentiler gibi- ne kadar etki ederse, o kadar şiddetli hissedilecektir (a.g.m.: 457).

Gerçekten de genelde Güneydoğuda özelde de Hakkâri ve Van’da zorunlu göçe maruz kalmadan önceki kırsal kesimin –Aktay’ın deyimiyile kayıt altına alınmamış ya da “kara nüfus”(1999a)- sosyo-kültürel çevresiyle şehrinki, Sztompka’nın sözünü ettiği kadar birbirinden farklıdır. Zira bu insan kitlesi dağ köylerinde ve yaylalarda şehirden izole olmuş bir sosyo-kültürel çevrede hayatını sürdürürken birden şehrin karmaşık ve yabancı ortamıyla karşılaştılar.³ Dolayısıyla bu açıdan şiddetli bir travmaya maruz kaldılar.

Bunun yanında yerinden edilmiş bu insanların sosyo-kültürel değerleriyle şehrinki birbirinden çok farklıydı. Bir diğer ifadeyle “Güneydoğu göçmenlerinin kültürüyle şehrin kültürü arasındaki fark başka yerlerdekine nisbetle çok daha büyüktür” (Aktay, 1999a: 6). Zira kırsal kesimin sosyo-kültürel özelliğini genellikle aşiret ve akrabalık ideolojisi belirlemişken şehrinkini modern değer ve kurumlar ile şehre özgü sosyo-ekonomik dinamikler şekillendirmiştir. Kan bağına dayanan aşiret ideolojisi sosyo-ekonomik açıdan özellikle küçükbaş hayvancılığı ve ona bağlı yarı göçebe bir kültür oluşturmuştur. Akrabalığa dolayısıyla sıkı dayanışmaya ve birlikteliğe dayanan, kendine has bir liderlik kurumuna (aşiret reisliği) ve hiyerarşiye sahip olan, geleneksel dini değerlerin paylaşıldığı bu kolektif sosyo-kültürel değerler sistemi şehirde modern değerlerin ve sert ideolojilerin saldırısına

³ Aktay, göçmenlerin şehirlerde karşılaştıkları bu yabancı ve karmaşık durumun bir çeşit “Diasporanın Güneydoğu’su” olarak ele alınabileceğini vurgular (1999b:4).

maruz kalmıştır. Ulus devlet zihniyetinin, modernizmin ve popüler kültürün söz konusu değerleri aşındırması yanında PKK'nın da aşiret ideolojisini, dini ve geleneksel değerleri hedef alması bu insanların geçirmekte oldukları şoku kat kat arttırmıştır. Bu saldırılar Sztompka'nın yukarıda sözünü ettiği kolektif düzenin temel değerlerine karşı olduğu için sosyo-kültürel travmanın şiddeti daha da artmıştır.

Kültürel travma insanların fiziksel yıkımından çok daha fazlasını kapsar. Dolaylı ya da dolaysız olarak bir kültürün din, dil, tarih, iktisadi faaliyet, sosyal örgütlenme biçimi v.b. başlıca unsurlarına karşı bir saldırdır. Ya da bir toplumdaki aile yapısını, geleneksel otorite biçimlerini ve kurumları yıkan bir saldırdır (Stamm ve ark., a.g.m.: 95). Gerçekten de Hakkari ve Van'da göçe maruz kalanların sosyo-ekonomik uğraşlarını, aile yapılarını, evlenme şekillerini, geleneksel otorite biçimlerini, ve kültürel değerlerini göç öncesinde, göç esnasında ve günümüzde gözlemleme imkanımız olduğu için ciddi bir sosyo-kültürel travma yaşadıklarını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Zorunlu göçler de tıpkı savaşlar, devrimler, askeri darbeler, ekonomik krizler, imparatorlukların çökmesi v.s. gibi toplumların, toplulukların ya da grupların sosyo-kültürel değerlerinin değişmesine neden olan olaylardandır. Bölgede yaklaşık 20-25 yıl önce zorunlu göçe maruz kalan kısal kesimdeki insanlar şehirlerde büyük ve hızlı bir sosyal değişim sürecinin içine girdiler. Bu süreçte önceki sosyo-kültürel değerlerin yerini, o ana kadar yabancı oldukları yenileri almaya başladı. Bu yeni değerlerle karşılaşmaları birden ve hızlı olunca bir kültürel travmayla karşılaşmaları kaçınılmaz oldu. Tabi bunun sonucunda da yeni kültüre adapte olma süreci başladı. Bu süreç hem sancılı hem de toplumsal bünyeyi yaralayan birçok yan etki sahiptir. Zira zorunlu göçe maruz kalan kitlenin sürdürüldüğü değerler sistemi, şehirde konumlanmış olan ulus devlet müdahalesi, popüler kültür ve bir takım ideolojilerin saldırısı sonucunda Cohen'in (1999:66) ifadesiyle adeta "simgesel tersine çevrilme"ye maruz kalmıştır.

Hakkari ve Van'da yaklaşık 10 yıldır çeşitli aralıklarda yaptığımız gözlem ve görüşmeler sonucunda varlıkliken yoksullaşan, tokken aç kalan, kendi kendine yetiyorken başkalarına muhtaç duruma düşen insanların bu dramatik olayların hafızalarına kazanmasıyla da kolektif (hepsinin kapsamasa da) bir politik kimlik edindikleri sonucuna vardık. Zorunlu göçe ve sonuçlarına bir tepki mi yoksa farklı bir nedenden mi bilinmez ama bu olaylar neticesinde şimdye kadar hiç olmadıkları kadar bir siyasallaşma sürecinin içine girmiş oldukları da açık bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- AKER, Tamer – vd., (2002), “Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal sonuçları”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3: s.97-103.
- AKTAY, Yasin, 1999a, *Güneydoğu'da Zorunlu Göç Yolunda Modernleşme ve Kadın: Siirt'te Toplumsal Kalkınma Projesi (TOKAP) örneği*, Araştırma Raporu.
http://www.angelfire.com/art/yasinaktay/Guneydogu/Guneydoguda_Goc_Modernlesme_ve_Kadin.htm
- AKTAY, Yasin, 1999b, *Umut ve Kaygı Arasında, Güneydoğu'da Lise Gençliğinin Yaşam Dünyaları Üzerine, Batman ve Siirt'teki Lise Öğrencileri Örneği*, Araştırma Raporu.
http://www.angelfire.com/art/yasinaktay/Guneydogu/Umut_ve_Kaygi_Arasi_nda_Guneydoguda_Genclik.htm
- Birleşmiş Milletler (BM) (2005), *Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler*. Brookings Enstitüsü Yerinden Olma Projesi, Washington, D.C.,
<<http://www.brookings.edu/fp/projects/idp/resources/GPTurkish.pdf>>.
- COHEN, Anthony P., (1999), *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, (çev. Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- ERKAN, Rüstem ve Bağlı, Mazhar, (2005), “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXII, S.1, s.105-124.
- EYERMAN, Ron, (2003), *Cultural Trauma: Slavery and the Formation of African American Identity*, Published By Cambridge University Press.
- KIZILKAYA, Muhsin, (2010), *Belki Şehre Huzur Gelir*, *Star Gazetesi Açık Görüş*, 27.10.2010. <http://www.stargazete.com/acikgorus/belki-sehre-huzur-qelir-haber-297295.htm>
- KURBAN, Dilek ve ark., (2006), “Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, İstanbul: TESEV Yay.
- STAMM, B. Hudnall; Stamm, Henry E.; Hudnall Amy C.; Higson-Smith Craig, (2004), *Considering A Theory of Cultural Trauma and Loss*, *Journal of Loss and Trauma*, 9: 1, 89-111.
- SZTOMPKA, Piotr, (2000), *Cultural Trauma: The Other Face of Social Change*, *European Journal of Social Theory* 2000 3: 449-466.
- TEKİN, Ferhat; (2005), *Hakkari Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Kırsal Çözülme ve Modernleşme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

- TÜRKYILMAZ, Ahmet; Çay, Abdülhaluk; Avşar, Zakir; Aksoy, Mustafa, 1998, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeniyle Göçeden Ailelerin Sorunları, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay.
- YALÇIN-HECKMANN, Lale, (2002), *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, (çev. Gülhan Erkaya), İstanbul: İletişim Yay.